



МУЛК КАТЕГОРИЯСИНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ЖИХАТЛАРИ

И.ф.д., проф. Усманов Анвар Саидмахмудович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
"Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари" илмий-тадқиқот маркази,
Плеханов номидаги Россия Иқтисодиёт университетининг
Тошкент шаҳридаги филиали
ORCID: 0000-0002-2502-9657

Аннотация. Мақолада олимларнинг "мулк", "мулк тури" ва "мулк шакли" тушунчаси ҳақидаги фикрларининг ноаниқлиги таҳлил қилинган. Муаллиф "мулкчилик шакллари хилма-хиллиги" ва "қўп хусусиятли иқтисодиёт" тушунчаларини аниқлашда намоён бўладиган мулкнинг ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатларини қориштириш муаммосига эътибор қаратади. Мулк масалалари доирасида муаллиф аграр муносабатларнинг методологик жиҳатларини - меҳнатнинг умумий предмети ва барча бойликларнинг асл манбаи бўлган ер ҳақидаги муносабатларни белгилаб берган.

Калим сўзлар: мулк, мулк шакли, мулк тури, меҳнат, қўшимча маҳсулот, зарур (керакли) маҳсулот.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАТЕГОРИИ СОБСТВЕННОСТЬ

Д.э.н., проф. Усманов Анвар Саидмахмудович
Научно-исследовательский центр "Научные основы и
проблемы развития экономики Узбекистана" при
Ташкентском государственном экономическом университете,
Филиала «Российский экономический университет имени Г.В.Плеханова» в Ташкенте

Аннотация. В статье анализируется неоднозначность взглядов ученых относительно понятия «собственность», «вид собственности» и «форма собственности». Автор акцентирует внимание на проблеме смешения юридического и экономического аспектов собственности, проявляющееся в идентификации понятий "разнообразие форм собственности" и "многоукладность экономики". В рамках вопросов собственности, автором отмечены методологические аспекты аграрных отношений – отношений по поводу земли, являющейся, всеобщим предметом труда и первоначальным источником всякого богатства.

Ключевые слова: собственность, форма собственности, вид собственности, труд, прибавочный продукт, необходимый продукт.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE PROPERTY CATEGORY

DSc, prof. Usmanov Anvar Saidmakhmudovich
Research center «Scientific bases and issues of
development of Uzbekistan economy» under the
Tashkent State University of Economics,
Plekhanov Russian University of Economics in Tashkent

Abstract. *The article analyzes the ambiguity of scientists' views on the concept of "property", "type of property" and "form of ownership". The author focuses on the problem of mixing the legal and economic aspects of property, manifested in the identification of the concepts of "diversity of forms of ownership" and "diversity of the economy". Within the framework of property issues, the author notes the methodological aspects of agrarian relations - relations about land, which is the universal subject of labor and the original source of all wealth.*

Key words: *property, form of ownership, type of property, labor, surplus product, necessary product.*

Кириш.

Бозор муносабатларининг реал ишлаши учун асосий шартлардан бири сифатида ишлаб чиқарувчиларнинг иқтисодий мустақиллиги зарур. Ва бу бутунлай мулк муносабатларидаги ўзгаришлар амалда қай даражада амалга оширилганига боғлиқ. Бироқ, ушбу масалани ҳал қилишда, муҳим камчиликлардан бири сифатида, мулк тоифасига унинг турли жиҳатлари - ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатлари билан назарий ёндашувни эътиборсиз қолдириш каби камчилик мавжуд эди. Иқтисодий муносабатларни ўзгартириш, ишлаб чиқариш ва бошқарувни ташкил этиш шаклларини такомиллаштириш ва ишлаб чиқарувчига иқтисодий мустақиллик беришни истаб хусусий мулк жорий этилди, бу мулкчилик муносабатларига таъсир қилади. Бу шуни англатадики, мулкчилик муносабатларининг иқтисодий жиҳати ҳуқуқий томон билан алмаштирилмоқда.

Адабиётлар шарҳи.

Мулкнинг иқтисодий мазмуни жамиятнинг иқтисодий ресурсларини ишлаб чиқариш, тақсимлаш (қайта тақсимлаш), алмашиш ва истеъмол қилиш жараёнида, шунингдек уларни ўзлаштириш-беғоналаштириш воситачилигида, лекин аллақачон ижтимоий муносабатларнинг барча субъектлари (иқтисодий, ҳуқуқий, сиёсий ва ижтимоий) билан боғлиқ бўлган объект – субъект муносабатлари орқали аниқланади. (Горланов, 2000).

Мулкни ўрганишда энг муҳим қадамни иқтисодий фан ўтган асрда қўйди. Р. Ж. Проудон (1809-1865) машҳур иборага ега: "Мулк бу ўғирликдир. "Бу таъриф умумэтироф этилмаган ва оқилона танқидга учраган, аммо Проудоннинг позициясида жуда қимматли тафсилот бор эди – агар бирор киши бирор нарсага эгалик қилса, бошқа одам унга эга бўлиш имкониятидан маҳрум бўлади. Демак, мулк негизида табиат эмас, балки ижтимоий муносабатлар ётади (Баканов, Шеремет, 2018).

Мулк ҳақидаги таълимотни шахсий хусусият сифатида ривожлантиришга Гегель ўзининг "Ҳуқуқ фалсафаси" асари билан энг катта ҳисса қўшди. Мулк бир вақтнинг ўзида шахсдан келиб чиқа олмаслигига ишора қилиб, Гегель ўз ишининг 53-бандида шахс томонидан мулкни олиш жараёнининг кетма-кет босқичларини қуйидагича таърифлаган: «Ближайшие определения собственности даются отношением воли к вещам; собственность есть: а) непосредственное вступление во владение, поскольку воля имеет свое наличное бытие в вещи как в чем-то, позитивном; б) поскольку вещь есть

нечто негативное по отношению к воле, последняя имеет свое наличное бытие в вещи как в чем-то, что должно быть отрицаемо, - потребление, в) рефлексия воли из вещи в себя - отчуждение предмета - позитивное, негативное и бесконечное суждение воли о вещи» (Гегель, 1990).

Маркс (1978) мулк - бу объектларга "ўзиники каби муносабат". «Если выискивать суть собственности как категории, то она состоит в присвоении чего-либо, что равнозначно экономической власти над объектом. Если какой-либо субъект нечто приобрел в свою власть, господствует над этим нечто, то он собственник».

Шундай қилиб, мулк, қуйидагича кўриб чиқилмоқда²⁴⁹:

1. Иқтисодий категория - мулк объектини тасарруф этиш, эгалик қилиш ва ундан фойдаланишнинг мутлақ ҳуқуқига эга бўлган субъектга тегишли бўлган тақсимлаш (ўзлаштириш) билан боғлиқ тарихий ривожланаётган ижтимоий муносабатлар. Ушбу субъектга (эгасига) тегишли нарсаларнинг умумийлиги тегишли шахснинг мулкни ташкил қилади, шунинг учун мулкчилик муносабатлари мулккий муносабатлар деб ҳам аталади.

2. Ҳуқуқий категория – бу юридик шахс ўз мулкига нисбатан эга бўлиши мумкин бўлган энг тўлиқ ҳуқуқлар тўплами (Мозолин, Масляев, 2007).

3. Фуқаролик ҳуқуқи институти – бу иқтисодий мулк муносабатларини фуқаролик ҳуқуқи усуллари билан тартибга солишга қаратилган ҳуқуқий нормалар тўплами.

4. Мулк – бу мулк объектининг ўзи, мулк ҳуқуқи бўйича кимгадир тегишли бўлган мулкнинг ўзи (Ожегов, 1990).

Тадқиқот методологияси.

Мулк категориясининг сиёсий иқтисодий томонини аниқлаштиришда, унинг намоён бўлишининг ўзига хос ташкилий ва иқтисодий шаклларида фарқли ўлароқ абстракция усули қўлланилади. Умумий ва махсусни аниқлашда қўлланиладиган усул, шакл ва таркибни таққослаш усули бизга мулкнинг фақат икки турини аниқлашга имкон берди: хусусий мулк ва жамоат мулки; шунингдек, хусусий ва жамоат мулкнинг намоён бўлишининг ўзига хос шаклларида хилма-хиллиги.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Кўпинча мулкчиликнинг ҳуқуқий ва иқтисодий жиҳатларининг чалкашлиги "мулкчилик шаклларида хилма-хиллиги" ва "иқтисодиётнинг мураккаблиги" тушунчаларини аниқлашда намоён бўлади.

Мулкчиликнинг турли шакллари битта ҳуқуқий асосда ҳам мумкин (агар, албатта, бу ерда унинг иқтисодий жиҳати ҳисобга олинса, бу Концепцияда жоиз, лекин шу нуқтаи назардан зарур). Ва иқтисодиётнинг мураккаблиги - бу мулккий муносабатларнинг турли хил ҳуқуқий асосларини, шу жумладан хусусий мулкни аниқ англатади, чунки иқтисодиётнинг тузилиши ижтимоий-иқтисодий шаклланиш ёки ижтимоий-иқтисодий асос каби тоифаларга ўхшаш тоифадир.

Бундан ташқари, баъзи олимлар орасида капиталистик мамлакатларда мулк муносабатларининг хилма-хиллиги тўғрисида, масалан, АҚШ, федерал, штат, маҳаллий ҳокимият ва хусусий мулк каби мулкчилик шаклларида мурожаат қилган ҳолда фикр мавжуд.

Бироқ, бу хусусиятларнинг барчаси навлар, хусусий мулкнинг турли шакллари бўлиб, улар орасида хусусий капиталистик мулк устунлик қилади. Юқоридаги мисолда эса хусусий мулкнинг тарихий шакллари эмпиризм позициясидан талқин қилиниб, моддий неъматларни ўзлаштириш билан мулкнинг ижтимоий-иқтисодий категориясини аниқлайди.

²⁴⁹ www.dic.academic.ru

Шунга ўхшаш бир қатор мисоллар мавжуд. Аммо бундан келиб чиқадики, бозор муносабатларини амалга оширишнинг ҳақиқатан ҳам илмий асосланган усуллари ва даражасини аниқлаш усули сифатида мулк тоифасини назарий таҳлил қилишга муружаат қилиш керак.

Аввало, мулкчилик тури ва мулкчилик шакли каби тушунчаларни аниқ ифодалаш зарурлигини таъкидлаш керак. Мулк тури - бу мулкнинг ижтимоий мазмунини акс эттирувчи асосий сиёсий иқтисодий категория, яъни одамлар ўртасидаги моддий неъматларни (ишлаб чиқариш воситалари ва яратилган маҳсулотни) ўзлаштириш билан боғлиқ муносабатлар ёки бошқача қилиб айтганда, одамларнинг ўзаро муносабатлари, ижтимоий ишлаб чиқариш жараёнида бир-бирлари. Ва шунинг учун мулкчилик ва ишлаб чиқариш муносабатларининг тоифалари бир хил. Аксинча, мулкчилик категорияси шаклида ижтимоий таркиб мавжуд эмас. Бу ерда энди одамлар ўртасидаги ўзлаштириш ҳақидаги муносабатлар эмас, балки моддий неъматларни (ишлаб чиқариш воситалари ва яратилган маҳсулот) ўзлаштириш, яъни одамларнинг табиат объектларига, ҳар қандай нарсага муносабати.

Инсоният жамиятининг тарихий ва мантиқий ривожланишида мулкнинг фақат уч турини кузатиш мумкин: индивидуал меҳнат мулки, хусусий мулк ва жамоат (давлат) мулки.

Шахсий меҳнатга эгалик умумий тушунчадир. У ишчи томонидан меҳнатдан ташқари даромадларни ўзлаштириш билан хусусий мулкка айланиши мумкин ёки ишчи томонидан даромадни қатъий меҳнатга қараб тақсимлаш билан давлат мулкига айланиши мумкин.

Ушбу мулк турлари ва уларнинг турли хил намоён бўлиш шакллари турлари бўйича таснифлаш ўртасидаги фарқлар тўғридан-тўғри ишлаб чиқарувчилар томонидан яратилган ортиқча маҳсулотни ким эгаллайди деган саволга асосланади.

Умумжаҳон иқтисодий қонунга кўра, ортиқча маҳсулот уни ишлаб чиқарувчиларга (қул, деҳқон ёки ишчи) тегишли эмас. Ишлаб чиқарувчилар фақат керакли маҳсулотга эга. Ва ортиқча маҳсулот "бошқалар" томонидан ўзлаштирилади. Айнан шу "бошқалар" ким эканлиги мулкнинг бир турини бошқасидан ажратиб туради. Хусусий мулк остида бу "бошқалар" қул эгаси (қуллик остида), феодал (феодализм остида) ёки капиталист (капитализм остида). Жамиятнинг ижтимоий тузилмасининг ушбу тоифалари томонидан ортиқча маҳсулотни ўзлаштириш учун асос уларнинг ерга ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларига бўлган ҳуқуқи (қонуний) эгалик қилишидир, хусусий мулкнинг моҳияти умуман индивидуалликда эмас (масалан, индивидуал ёки шахсий иқтисодий манфаатлар, меҳнатни ташкил этишнинг индивидуал шакли ва бошқалар, ишлаб чиқариш ва ҳоказо), лекин қонуний ер егалари ва ортиқча маҳсулот ишлаб чиқариш воситаларини ўзлаштиришда.

Ер ва ишлаб чиқариш воситаларини миллийлаштириш (қонуний ҳуқуқ) асоси бўлган жамоат (давлат) мулкида ортиқча маҳсулот бутун жамиятга тегишли бўлиб, жамиятнинг барча аъзолари томонидан ўзлаштирилади. Жамоат мулкининг моҳияти нафақат ишлаб чиқаришни ижтимоий ташкил этишда ёки жамоат манфаатларининг шахсий манфаатлардан устунлигида ва ҳоказоларда, лекин ортиқча маҳсулот индивидуал маблағ йўқлигида. Ва давлат мулки билан ортиқча маҳсулот тегишли ортиқча маҳсулотга айланади.

Мулк муносабатлари орасида аграр муносабатлар алоҳида ўрин тутаяди - бу ерга нисбатан муносабатлар, маълумки, умумий меҳнат объекти, барча бойликларнинг асл манбаи ҳисобланади.

Ернинг тупроқ қоплами физиократлар (Турго) "ернинг соф совғаси" деб талқин қилган ва фермер ўз меҳнатидан ортиқча "ердан оладиган беғараз биологик салоҳиятга, беғараз ишлаб чиқариш кучига эга. Бироқ, бу потенциал "табиат инъомини" ердан олиш учун деҳқоннинг маълум бир иши зарурлиги сабабли, табиий совға "ернинг соф совғаси"

эмас, балки меҳнатга "табиат совғаси" дир. Ва бу "табиатнинг меҳнатга совғаси" ишлаб чиқарувчининг жонли меҳнати билан мужассамланган соф маҳсулотда мавжуд.

Қишлоқ хўжалиги соф маҳсулоти таркибида табиий совға биринчи турдаги ортиқча маҳсулотдир. Уни соф маҳсулотдан олиб ташлангандан сўнг, зарур маҳсулот ва ҳақиқий (мутлақ) ортиқча маҳсулот ҳосил бўлади (иккинчи турдаги ортиқча маҳсулотдан мавҳумлашганда, фаннинг қишлоқ хўжалигига қўшган ҳиссаси, яъни тупроқнинг иқтисодий унумдорлиги туфайли).

Энди асосий савол: бу "табиат совғаси" уни ўз меҳнати билан ердан қазиб олган деҳқонга тегишли бўлиши керакми? Ерга эгалик қилиш масаласи четда қолмоқда. Агар бу унинг иши бўлса, унда юзаки ҳукм билан жавоб ижобий бўлади - ҳа. Аммо гап шундаки, биринчидан, ернинг табиий ишлаб чиқариш кучини инсон меҳнати билан алмаштириш мумкин эмас ва бу объектив сабаб туфайли, ҳар қандай ижтимоий жиҳатдан мустақил равишда, бу табиий совға ҳар қандай жамиятнинг мулки бўлиши керак, ерга ҳар қандай эгалик; иккинчидан, бу "табиат инъомини" ердан олиш учун қўшимча меҳнат зўриқиши, унинг қўшимча харажатлари йўқ. Ушбу объектив сабабга кўра" табиат совғаси "бошқаларга" берилиши керак. Ва бу "бошқалар" ким эканлиги ишлаб чиқаришнинг ижтимоий усулини, мулк турини белгилайди.

Ерга хусусий мулкчилик ҳолатида," табиат совғаси", гарчи у фермернинг меҳнатида мужассам бўлса ҳам, ернинг қонуний эгалари томонидан фақат ерга эгалик қилиш асосида, яъни ушбу ҳуқуқий фикция асосида, уларнинг иштирокисиз ўзлаштирилади ерни етиштиришда. Агар ерни ўзи етиштираётган фермер унинг хусусий эгаси бўлса, унда бу ҳолда "табиат инъоми" ни ўзлаштириш эквиваленциз, яъни унинг (фермернинг) иши натижасида амалга оширилади.

Энди иқтисодий муносабатларнинг қайси шакллари, мулкчилик шакллари ва ишлаб чиқаришни ташкил этиш давлат мулки тамойилини амалга ошириш мумкин?

Масалан, унинг ижтимоий табиатини белгиламайдиган кооператив мулк шакли. Кооператив шаклининг ижтимоий моҳияти доминант мулк тури билан боғлиқ: хусусий ёки давлат (давлат) мулки. Шунинг учун кооператив шакли тўғридан-тўғри хусусий ёки тўғридан-тўғри давлат мулки бўлиши мумкин эмас. Ёки у ёки бу билвосита бўлади ва, эҳтимол, бу ҳолат баъзи олимларни кооператив мулк шаклини нотўғри талқин қилишга олиб келади: хусусий мулк ҳукмронлиги билан капитализм шароитида - энди хусусий эмас; ва давлат мулки ҳукмронлиги остида у ҳали давлат мулки эмас.

Мулкчиликнинг кооператив шакли, маълум бир мамлакатда давлат мулки ҳукмронлиги остида, билвосита давлат характерини фақат кооператив уставини ва маҳаллий ёки туман давлат ҳокимияти органлари томонидан унинг маҳсулотини сотиш нархини назорат қилиш шарти билан олади.

Ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг энг кенг тарқалган шаклларида бири, бошқарув шакллари ва, эҳтимол, мулкчилик шакллари ижарадир.

Ижара, ижара муносабатларининг мазмуни, маълумки, ер ёки ишлаб чиқариш воситаларини эгаси томонидан кимгадир пуллик ва вақтинчалик фойдаланиш учун беришдир. Лизинг муносабатларининг субъектлари: егаси лизинг берувчи; ишлаб чиқарувчи ёки ишлаб чиқарувчи лизинг олувчи ҳисобланади.

Тўловдан келиб чиққан ҳолда ижара муносабатларининг мажбурий шарти ижара ҳисобланади.

Ижара асоси, агар ерни ижарага олиш ҳолатини оладиган бўлсак, қишлоқ хўжалиги ортиқча маҳсулотининг маълум бир қисмидир. Вақтинчалик элементи асосан унинг асосидаги ўзгаришлар туфайли ижара миқдорини даврий кўриб чиқиш учун зарурдир.

Ерга хусусий мулк бўлган тақдирда, ижара муносабатларининг субъектлари ернинг ҳуқуқий ва иқтисодий эгалари (турли шахсларда шахсийлаштирилган) ҳисобланади. Бу ерда ижара ижаранинг ижтимоий шаклини олади, уни иқтисодий эгаси ерга эгалик қилиш (ушбу ҳуқуқий фикция) асосида юридик шахсга тўлаши керак. Ва

ижара, ўз моҳиятига кўра, табиатда ишлаб чиқармайдиганларнинг хусусий мулкдир. Шунинг учун ижара муносабатлари хусусий мулк муносабатлари характериға эға бўлади.

Ижара асоси ортиқча маҳсулотнинг маълум бир қисми бўлганлиги сабабли, унинг қолган қисми ернинг иқтисодий эгасининг (яъни ижарачининг) фойдаси шаклини олади. Ва бу ерда ортиқча маҳсулотни ижара ва фойдаға бўлиш юридик ва иқтисодий эғалар ўртасидаги қарама-қаршилиқ мавзусидир. Бу қарама-қаршилиқ қишлоқ хўжалигида капиталнинг бир тури - ижара ҳақи тўланмагунча кенг қўлланилишиға тўсқинлик қилувчи тўсиқдир. Шунинг учун ижарачиларнинг манфаатлари ерға хусусий мулкчиликни бекор қилишни талаб қилади. Умуман олганда, ижара ва шунинг учун ижара капиталистик ишлаб чиқариш услубиға соф шаклда хос эмас, чунки соф капитализмда ҳуқуқий ва иқтисодий ер эғаларига бўлиниш йўқ.

Енди ерға давлат мулки бўлган ижара билан боғлиқ вазият қандай?

Давлат мулкининг моҳияти, унга кўра ер умумий мулк бўлиб, жамиятнинг барча аъзоларига тегишли бўлиб, ердан пуллик фойдаланишни истисно қилади. Ахир, ишлаб чиқарувчи жамият аъзоси сифатида ҳақли равишда унга тегишли бўлган ердан фойдаланганлик учун ҳақ тўлаши ноқонуний бўлар эди ва ижаранинг ажралмас элементи ердан фойдаланиш учун ижара бўлганлиги сабабли, давлат (жамоат) мулки ерни ижараға олишни (тўлашни) истисно қилади.

Бироқ, амалда бизнинг жамиятимизда ер ижараси аллақачон жорий қилинган ва қонун билан тасдиқланган. Бунинг сабаби нима?

Ердан пуллик фойдаланиш шарти билан бир қаторда, ерни ижараға бериш, унинг моҳияти учун зарур шарт сифатида, ижарачининг тўлиқ иқтисодий мустақиллигини назарда тутати. Ер эгаси белгилаш ҳуқуқиға эға бўлган яғона талаб - бу ижарачи томонидан ердан қишлоқ хўжалигида самарали фойдаланиш талабидир. Бошқа барча ишлаб чиқариш ва иқтисодий масалаларда, уларнинг асосийлари: ишлаб чиқарилган маҳсулот турлари ва ҳажмини аниқлаш, уларға нархларни белгилаш ва сотиш субъектларини танлаш - ижарачи мутлақо мустақилдир. Шунини ҳам қўшимча қилиш керакки, ижарачи ўз ишлаб чиқаришини ўзини ўзи молиялаштириш учун тўлиқ жавобгардир, аммо унинг даромади чекланмаган. Ижара муносабатларининг ушбу мажбурий шартлари ишлаб чиқарувчининг шахсий иқтисодий манфаатларини ва шунинг учун юқори самарали ишларни қондириш учун нисбатан юқори рағбатлантириш ва мотивация яратади. Аммо шунини таъкидлаш керакки, буларнинг барчаси ишлаб чиқаришни амалда умумлаштиришнинг ушбу аниқ даражасида тўғри келади.

Аввалроқ, хусусий капиталистик мулк ҳукмронлиги остида ижара ҳақини кўриб чиқаётганда, биз унинг шахсий хусусиятини қайд этдик. Ва давлат мулки остида ижара муносабатларининг мазмуни нима?

Агар ижара миқдорини аниқлаш учун асос ижарачи томонидан ишлаб чиқарилган ортиқча маҳсулотни ҳисоблаш бўлса, унда бу ҳолда ижара давлат мулки хусусиятиға эға бўлади, чунки шу билан бирға бутун жамият томонидан ижтимоийлаштирилган ортиқча маҳсулот умумий эҳтиёжларға ўтади. Аммо шунини таъкидлаш керакки, ортиқча маҳсулотнинг бир қисми ижарачиға унинг жамғарма фондини шакллантириш учун қолдирилиши керак. Бу мулкчиликнинг барча шаклларида ортиқча маҳсулотни тақсимлашнинг умумий тамойилларига мос келади.

Маълумки, ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг турли хил шакллари, бошқарув шакллари, мулкчилик шакллари мавжуд бўлиб, улар бизнинг иқтисодий воқелигимизнинг аниқ амалиётида у ёки бу тимсолни топди. Ушбу хилма-хилликни батафсил кўриб чиқиб, асосий хулосаға келиш мумкинки, амалға оширилган шаклларнинг аксарияти учун биз ҳеч қачон масалани охириға етказмаганмиз, уларнинг бирортасини ҳақиқий амалға оширишдан олдин, кейингисига ўтиб, олдингисини инкор

этамиз. Бу, бизнинг фикримизча, жамиятимизда ҳозиргача мавжуд бўлган барча иқтисодий муаммоларнинг асосий илдиз сабабидир. Олимлар ва амалиётчилар бошқа шаклни жорий этиш муаммосини ҳал қилишга улгурмадилар (ва ҳамма нарса учун вақт керак); сиёсатчилар уни тарк этиб, кейингисига ўтдилар. Ва охир-оқибат улар шундай хулосага келишди: маълум бўлишича, фақат хусусий мулк ва ҳатто ерга керак. Гарчи фақат хусусий мулк томонидан таъминланиши мумкин бўлган барча шартлар аслида юқорида айтиб ўтилган давлат мулк шаклларининг аксарият таркибига киритилган бўлса-да.

Хулоса ва таклифлар.

Шундай қилиб, агар биз ўз олдимизга мақсад қўйган бўлсак - ишлаб чиқарувчига иқтисодий, хўжалик мустақилликни бериш ва шу билан бозор мунособатлари реал ишлаши, тартибга солинадиган бозор иқтисодиётига ўтиш учун зарур шарт-шароитларни таъминлаш, бу нафақат хусусий мулкчилик асосида ҳал қилиниши мумкин. Давлат (жамоат) мулкчилигининг намоён бўлиш шаклларининг хилма-хиллиги ишлаб чиқарувчиларнинг зарур иқтисодий мустақиллигини таъминлайдиган ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг бундай шаклларини танлаш учун етарлича кенг имкониятлар яратади. Аммо бу, албатта, маълум бир шаклнинг ишлаш тамойиллари расмий равишда эмас, балки амалда кузатилиши шарти билан.

Мавжуд объектив шароитлар учун энг мақбул бўлган мулкчиликнинг маълум бир шаклини танлаш усуллари масаласига келсак, илмий мунозаралар ва бирон бир янги қонунларни қабул қилишнинг ҳожати йўқ. Бу саволга жавобни фақат мулкчиликнинг турли шаклларини эркин ривожлантириш амалиёти бериши мумкин.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Баканов М.И., Шеремет А.Д. (2018) *Теория экономического анализа: Учебник.* –М.: АСТ, - 204 с.

Гегель Г. (1990) *Философия права.* –М.: Мысль, - С. 110 – 111.

Горланов Г.В. (2000) *Государственное регулирование рыночной экономики.* –М. : Экономика, – С. 96.

Маркс К. и Энгельс Ф. (1978) *Соч. – 2 изд. - М.: Политиздат, -Т. 27. - С. 406.*

Мозолин В.П., Масляев А.И. (2007) *Гражданское право. Учебник / В. П. Мозолин, А. И. Масляев.* — М.: Юристъ, –Т. I. - С. 362. -719 с.

Ожегов С.И. (1990) *Словарь русского языка. Собственность М., «Русский язык».*

Усманов А.С. (1996) *Научные основы регулируемых рыночных отношений: диссертация на соискателя доктора экономических наук. Ташкент, - 260 с.*